

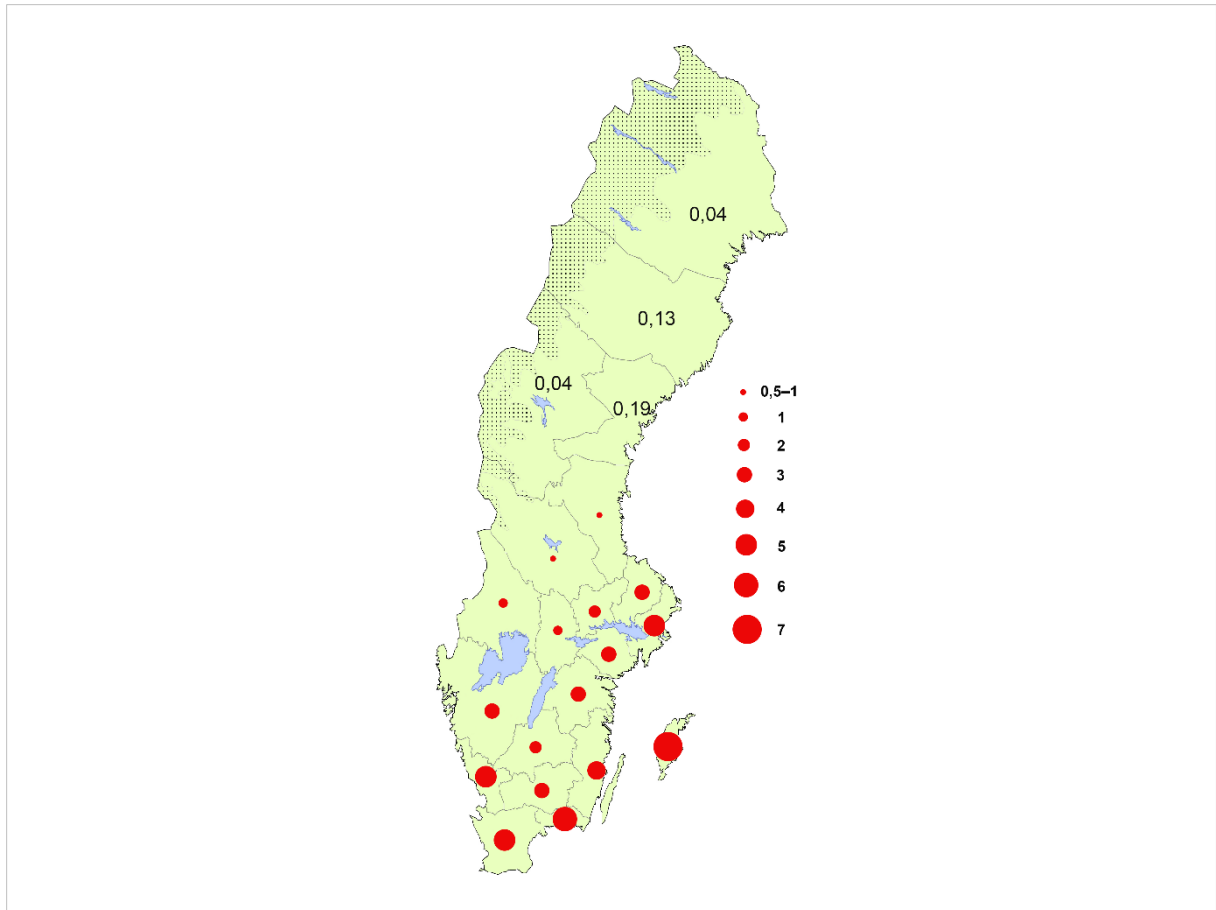
Kyla fick vinterfågarna att söka sig in på knuten

Till skillnad från flera av de senaste årens upplagor kom årets *Vinterfåglar In på Knuten* att präglas av snö och kyla i nästan hela landet. I stora delar av norra Sverige låg dessutom snön djup. Men innan kylan och snön kom runt mitten av januari präglades både hösten och vinterns inledning av ovanligt mildt väder. Dessa kontraster kom att sätta sin prägel på årets räkning, som bygger på ca 19 500 rapporter.

Under den förlängda helgen 29 januari till 1 februari genomfördes *Vinterfåglar In på Knuten* för 16:e gången sedan starten 2006. För 16:e gången var också talgoxen den talrikaste besökaren sett till landet som helhet. Den följdes av blåmesen och pilfinken, som de allra flesta år varit just tvåa och trea – även om ordningsföljden dem emellan har varierat. Talgoxen, blåmesen och pilfinken är väl anpassade att leva i vårt klimat året runt och har en stabil förekomst. Räknat på det genomsnittliga antal som rapporteras år efter år (individer/rapport) är variationerna mellan åren mycket små och oberoende av vädret. Men bakom trion i topp finns i år två arter som vi med modernt språkbruk kan kalla "bubblare". Det gäller koltrasten och gulspårven som noterades i större antal än på flera år. Förklaringen till detta står troligen att finna i intervädret.

Efter den milda inledningen på vintern, kom det alltså ganska plötsligt både kyla och mycket snö i stora delar av landet i januari. Fåglar som fram till dess levt gott ute i naturen, fick ganska plötsligt betydligt svårare att hitta mat. Lösningen var att söka upp de dukade borden runt människans boningar. Och där fanns det som vanligt mat att få! Fågelmatning vintertid kan nämligen numera betraktas som en folkrörelse. Beräkningar visar att åtminstone 300 000 svenska hushåll matar fåglar varje vinter.

När det gäller koltrasten, flyttar merparten till Västeuropa under vintern. Men sedan koltrasten även blev en stadsfågel för drygt 100 år sedan har en ökande andel av beståndet valt att stanna kvar i landet över vintern, genomsnittligt fler i söder än längre norrut. Fördelen med att stanna kvar är att dessa övervintrare är på plats när våren kommer och då kan lägga beslag på de bästa reviren, nackdelen är att svält kanske knackar på dörren när kylan slår till. Efter en lång rad milda vintrar har överlevnaden varit hög bland de koltrastar som stannat. Årets genomsnitt på 3,5 koltrastar per rapport är den högsta noteringen efter 2010, då mängder av trastar fanns kvar i landet tack vare ovanligt mycket rönnbär långt in på vintern. Men det bör också poängteras att det som sägs ovan om att fler koltrastar stannar över vintern i söder än i norr är en sanning med modifikation. De allra högsta tätheterna av koltrastar finns nämligen vintertid på Gotland, och även Stockholm hyser många koltrastar vintertid.

Det genomsnittliga antalet koltrastar per rapport till Vinterfåglar Inpå Knuten. Störst täthet fanns på Gotland, men lägg märke till att tätheten i Stockholms län var lika hög som i de sydsvenska länen Skåne och Halland.

En parallell till koltrasten är rödhaken. Även den är i huvudsak flyttfågel med vinterkvarter i sydvästra Europa. Men som en följd av en lång rad milda vintrar har den börjat övervintra i södra Sverige upp till Mälardalen. Under inledningen av denna vinter var den ganska vanlig såväl vid fågelmatningar som ute i skogarna, främst i kustnära delar av Götaland och Svealand.

I årets räkning registrerades också fler rödhakar än under något av de tidigare åren. Genomsnittet för alla år ligger ganska jämnt på runt 0,35 rödhakar per matning, men i år registrerades 0,53. Det var alltså många rödhakar som sökt sig till bebyggelse. Men medan koltrastar kan samsas vid fågelmatningar (särskilt när de är många), är rödhakarna starkt revirhävdande och försöker jaga bort artfränder. Det innebär att de rödhakar som på grund av snö och kyla tvingades lämna ett vinterrevir ute i skogen, fick svårt att etablera sig inne vid fågelmatningarna eftersom dessa oftast var upptagna av en annan rödhake. Flera rapporter i år innehåller visserligen mer än en rödhake, men många är kommentarerna om att de försökt jaga bort varandra. Med tanke på att väderprognoserna i början av februari talade om fortsatt kyla under en längre period, måste vi nog räkna med att de övervintrande rödhakarna kan komma att decimeras ganska hårt i år.

Även gulspårparven noterades i högre antal denna vinter än under de senaste åren. Denna sparv har länge haft en nedåtgående trend i Sverige, något som även framgått av de mera

vetenskapliga undersökningar som Svensk Fågeltaxering genomför. Tillbakagången är förmodligen orsakad av förändringar i jordbruksdriften, såväl ökad stordrift som att många mindre jordbruk lagts ner. Över hela landet ser vi just denna vinter en viss uppgång i rapporterna till Vinterfåglar Inpå Knuten. Det återstår att se om uppgången är bestående eller enbart tillfällig. Även i gulsparvens fall kan det vara så att vintervädret tvingat dem in till fågelmatningarna. Så länge det är barmark, hittar de mat i form av spillsäd och ogräsfrön ute i jordbrukslandskapet, men när marken täcks av snö blir det svårt.

Jämfört med de båda senaste åren har det denna vinter varit ont om så kallade invasionsfåglar. I fjol räknades mängder av grönsiskor, sidensvansar och bergfinkar, i förfjol stora mängder gråsiskor. Utmärkande för dessa är att de är specialister på viss föda: gråsiskans basföda är björkfrö, grönsiskans alfrö, sidensvansens rönnbär, medan bergfinkens är bokollon. Om denna basföda saknas, måste fåglarna flyga vidare. Detta leder till att dessa arter vissa år (som just i år) i stort sett lyser med sin frånvaro, medan de andra år kan vara mycket talrika. Som framgår av tabellen här intill, saknas i år samtliga de fyra nämnda invasionsarterna bland de 20 talrikaste i år. Bergfink kommer på plats 21, gråsiska på plats 23, sidensvans på plats 26 och förra årets två grönsiska först på plats 30!

Vinterfåglar Inpå Knuten har genom åren också tydligt visat hur nötväcken fortsatt sin expansion norrut. Denna charmiga trädklätrare har under senare årtionden spridit sig norrut efter att förr vanligt ovanlig norr om Svealand. Man brukade säga att dess nordgräns följer ekens nordgräns, det som kallas den biologiska norrlandsgränsen. Men redan under slutet av 1900-talet började nötväcken expandera norrut och under 2000-talet har den etablerat sig i både Västerbotten och Norrbotten. När vi startade denna räkning 2006 fanns nötväcken med i 6 % av rapporterna från Västerbotten och i mindre än 1 % från Norrbotten. I år rapporteras den från 56 % av matningarna i Västerbotten och 19 % i Norrbotten! Det innebär en av de allra snabbaste expansionerna hos en fågel som vi känner till. Orsaken till att nötväcken kunnat sprida sig så snabbt är inte klarlagd, men troligen spelar såväl ökad fågelmatning som ett genomsnittligt mildare klimat in.

Anders Wirdheim
BirdLife Sverige

Topplista 2021 (placeringen 2020 inom parentes)

1. Talgoxe (1)	11. Nötväcka (12)
2. Blåmes (3)	12. Större hackspett (19)
3. Pilfink (4)	13. Steglits (14)
4. Koltrast (11)	14. Stjärtmes (20)
5. Gulsparv (13)	15. Nötskrika (18)
6. Domherre (5)	16. Bofink (23)
7. Skata (6)	17. Entita (17)
8. Kaja (7)	18. Rödhake (29)
9. Grönfink (8)	19. Kråka (21)
10. Gråsparv (9)	20. Ringduva (25)